

Felelős szociolingvisztika

Bodó Csanád – Szabó Gergely (szerk.): A szociolingvisztikai kutatás társadalmi hatásai

Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2025, 393 o.

A 22. Élőnyelvi Konferencia anyagait közreadó kötet a magyar szociolingvisztika egyik újító és aktuális vállalkozása. *A szociolingvisztikai kutatás társadalmi hatásai* című tanulmánygyűjtemény – amelyet Bodó Csanád és Szabó Gergely szerkesztett – nem egyszerűen újabb fejezete az 1988 óta előbb évente, majd később két évente megrendezésre kerülő Élőnyelvi Konferenciák anyagait összefoglaló kötetek sorozatának, hanem koncepcionális fordulatot is jelez: a nyelvészet társadalmi beágyazottságát, a kutatói felelősséget és a társadalmi hatás kérdését állítja a középpontba. A szerkesztők előszavában kifejtett programadó gondolat szerint a magyar szociolingvisztika több évtizedes eredményei és reflexív mélysége immár lehetővé teszik, hogy a kutatás önmaga társadalmi következményeire is tudatosan reflektáljon.

A nyitó, iránytűként szolgáló tanulmány – Mary Bucholtz klasszikussá váló, most először magyarul olvasható írása – a társadalmi igazságosságra épülő nyelvészet normatív kereteit vázolja fel. Bucholtz a „közösségközpontú kollaboráció” elvének részletes kifejtésével a szociolingvisztika morális felelősségét hangsúlyozza: a kutatás nem maradhat politikamentes, mivel a nyelv maga a társadalmi egyenlőtlenségek újratermelésének eszköze. A tanulmány fordítása (Barabás Blanka munkája) példaértékű: nyelvileg igényes, fogalmilag pontos, és hozzáférhetővé teszi a nemzetközi diskurzus egyik kulcsszövegét.

A kötet elméleti bevezető blokkját Heltai János Imre és Joan Pujolar írásai teszik teljessé. Heltai a globális dél elméleti horizontjából közelíti meg a romani nyelvpolitikákat, rávilágítva a nyelvi marginalizáció és a posztkoloniális hatalmi viszonyok összefüggéseire – olyan perspektívát kínálva, amely a magyar nyelvészeti diskurzusban eddig alig volt jelen. Pujolar a nyelvi transzparencia és

Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica 2026/2: 341–344.

az interszekcionalitás politikai gazdaságtanát elemzi: a társadalmi kategóriák metszéspontjait (nem, etnicitás, osztály) a nyelvhasználat szintjén ragadja meg.

A második tematikus egység a társadalmi beavatkozás alternatív útjait mutatja be, és a részvételi, illetve civil szociolingvisztika legfrissebb magyar kísérleteit gyűjti egybe. Bodó Csanád, Barabás Blanka, Fazakas Noémi és Lajos Veronika „Tanácsolnak?” című tanulmánya a lézpedi köszönések gyakorlata köré szervezett társasjáték-projektet ismerteti, amely a nyelvi normák és a helyi identitás interaktív feltárását teszi lehetővé. A kutatás játékos formában kapcsolja össze az adatgyűjtést, az ismeretterjesztést és a közösségi reflexiót – példa a kutatás „visszafordításának” jó gyakorlatára.

Az Eris Elvira Mária és munkatársai által bemutatott MoMa-korpusz a moldvai magyar beszélt nyelv első, tudományos igényű korpuszát hozta létre, amely új távlatokat nyit a dialektológiai és nyelvhasználati vizsgálatokban. A Szabó Gergely – Blankó Miklós – Fazakas Noémi – Kovács Ákos – Parapatics Andrea szerzőtös kerekasztal-tanulmánya pedig a „civil tudomány” szemléletét jeleníti meg, a nyelvészek és nem hivatásos kutatók közti párbeszédre építve. Ezek a fejezetek nem csupán kutatási eredményeket ismertetnek, hanem a magyar szociolingvisztikában új módszertani ethoszt képviselnek: a nyelvészet társadalmi részvételre épülő paradigmáját.

A „Módszerek és megközelítések” fejezet három, eltérő, de egymást kiegészítő irányt mutat. Barabás Blanka írása egy fesztivál-etnográfia terepén vizsgálja a kutatói jelenlét és bevonódás dilemmáit; a módszertani reflexiót nem zárójelbe teszi, hanem az elemzés részévé. Bauko János tanulmánya a szocioonomasztika társadalmi hasznosulását mérlegeli, míg Tücsök Dorottya a részvételi kutatás bevonódási folyamatait értelmezi, a kutató-résztevő viszony új formáit téve láthatóvá. A blokkból kirajzolódik a magyar szociolingvisztika módszertani nyitottsága: a kvalitatív kutatás önreflexív, etikai dimenziói ma már szerves részei a diszciplína identitásának.

A negyedik egység az iskolai kontextusra összpontosít. Galli-Hirling Sarolta a frazéma-ismeret mérhetőségét vizsgálja, megmutatva, miként válik a nyelvtudás-mérés a társadalmi szelekció eszközévé. Jani-Demetriou Bernadett etnográfiai kutatása a javítás mint hatalmi aktus mikrodinamikáit tárja fel roma diákok körében, míg Kozmács István és Vančo Ildikó a lingvicizmus problémáját elemzik a szlovákiai magyar oktatásban. Kresztyankó Annamária a nemi és etnikai identitás narratív és vizuális megjelenítését vizsgálja saját fejlesztésű „szociokulturális nyelvi portfólió” módszerével. A négy tanulmány közös üzenete, hogy az iskolai kommunikáció terepe a nyelvi egyenlőtlenségek újratermelésének kulcspontja – és ennek feltárása a szociolingvisztika társadalmi feladata és egyben felelőssége.

A „Többnyelvűség és hatása a társas érintkezésekre” című fejezet négy, erős empirikus bázisú tanulmányt foglal magába. Borbély Anna a pozitív nyelvészet keretében a nyelvi emlékek szerepét elemzi a többnyelvűség fenntartásában; írása

finom elméleti korrekció a deficit-diskurzusokkal szemben. Petteri Laihonen, Bodó Csanád, Gáspár Judit és Jani-Demetriou Bernadett a moldvai falvak családi nyelvpolitikáit vizsgálják, bemutatva, hogyan alakulnak a nyelvhasználati döntések a perifériákon, s a nyugati elméletek kontextualizálása itt különösen értékes. Simon Szabolcs és Misad Katalin a dél-szlovákiai kétnyelvűséget feltérképező vizsgálatukban a nyelvválasztás, kompetencia és hivatali nyelvhasználat empirikus adatait közlik, míg Szabó T. Annamária Ulla Franciaországban élő magyar családokat követ hosszú távon, a nyelvi attitűdök változásait elemezve. E rész a könyv egyik legösszetettebb, komparatív egysége: regionális és diaszpórikus többnyelvűségek párbeszéde.

A hatodik tematikus blokk a nyelvi változás, a regiszterképzés és a nyelvjárások dinamikáját helyezi középpontba. Kontra Miklós tanulmánya az angol nyelv magyarországi szerepét értékeli kritikus szociolingvisztikai perspektívából, kimutatva, hogy a nyelvpolitikai hiányok miként növelik a társadalmi egyenlőtlenségeket. Németh Boglárka a „regisztrálás” fogalmát elméleti alapossággal dolgozza fel, majd a „székely nyelvjárás” vizsgálatára tesz javaslatot. Sinkovics Balázs hódmezővásárhelyi esettanulmánya a helyi ö-zés körüli diskurzusokat elemzi, a dialektus mint kulturális érték újraértékelését dokumentálva. Vargha Fruzsina Sára, Kocsis Zsuzsanna és Szabó Gergely *A magyar nyelvjárások atlaszának* akusztikai feldolgozását végzik el – a hangtani kutatások kvantitatív-akusztikai módszerekkel való ötvözése ritka és innovatív vállalkozás.

A kötet utolsó nagy egysége a Termini Kutatóhálózat munkatársainak írásait tartalmazza, amelyek a Kárpát-medencei magyar nyelvjárások kétnyelvű környezetben való alakulását vizsgálják. Benő Attila az igei jelentésszerkezetek kétnyelvű módosulásait elemzi, Péntek János Kalotaszeg példáján a nyelv- és nyelvjárás-megtartás esélyeit méri fel. Presinszky Károly a szlovákiai magyar hangoskönyv-adatbázis beszélőinek attitűdjeit elemzi, míg Sófalvi Krisztina a román eredetű kölcsönszavak morfológiai beépülését tárgyalja. E zárófejezet a kisebbségi magyar nyelvhasználat kutatásának legélőbb műhelyeit kapcsolja össze, és szervesen illeszkedik a kötet egészéhez: a nyelvi különbségek nem izolált rendszerek, hanem társadalmi folyamatok hordozói.

A tanulmányok közös nevezője a nyelvészet társadalmi felelősségének tudatosítása. Az empirikus újdonságok – a részvételi kutatás, az interdiszciplináris módszertan, a civil tudomány bevonása – nem csupán új adatokat hoznak, hanem a kutatói szerep átértelmezését is sürgetik. A kötet a „hasznos nyelvészet” (Kontra, 2010) hagyományát továbbgondolva a „felelős nyelvészet” (Kontra, 2019) felé mozdul el: a nyelvi jelenségek leírását a társadalmi igazságosság horizontjába helyezi.

Kiemelendő, hogy a kötet nemcsak tudományos közegben, hanem az egyetemi oktatásban is jól használható: a nyelvészeti etnográfától a nyelvpolitikai elemzésekig terjedő palettája kiváló tananyagforrás. Szerkezeti sokszínűsége

ellenére a kötet koherens: az elméleti bevezetéstől a régióspecifikus empirikus kutatásokig egyetlen gondolati ív – a társadalmi hatás – tartja össze.

A *szociolingvisztikai kutatás társadalmi hatásai* nem pusztán konferenciakötet, hanem a magyar szociolingvisztika önmeghatározásának kézzel fogható példája. Az összegyűjtött tanulmányok egy kibővített, reflexív tudományfelfogást képviselnek, amelyben a nyelvészet nemcsak leír, hanem cselekszik is. A kötet egyszerre képes kapcsolatot teremteni a nemzetközi diskurzusok és a magyar nyelvi valóság között, s ezáltal jelentős mértékben hozzájárul a magyar szociolingvisztika nemzetközi trendekhez való igazodásához. Szerkesztői gondossága, módszertani sokszínűsége és társadalmi érzékenysége révén a mű a kortárs magyar nyelvtudomány egyik fontos kiadványa lehet. Olvasása nem csupán szakmai élmény, hanem reflexív felhívás is: a nyelvkutatás akkor válik valóban élő tudománnyá, ha társadalmi hatásait nem mellékes következménynek, hanem alapvető küldetésének tekinti.

Irodalom

1. Kontra Miklós 2010. *Hasznos nyelvészet*. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet.
2. Kontra Miklós 2019. *Felelős nyelvészet*. Budapest: Gondolat Kiadó.

References

1. Kontra, Miklós 2010. *Hasznos nyelvészet* [Useful Linguistics]. Somorja: Fórum Kisebbségkutató Intézet. (In Hungarian)
2. Kontra, Miklós 2019. *Felelős nyelvészet* [Responsible Linguistics]. Budapest: Gondolat Kiadó. (In Hungarian)

Hires-László Kornélia

Hires-László Kornélia, PhD. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem, Történelem és Társadalomtudományi Tanszék, docens; Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont, intézetvezető. hires.laszlo.kornelia@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6526-6489.

Гіреш-Ласлов Корнелія, доктор філософії. Закарпатський угорський університет імені Ференца Ракоці II, кафедра історії та суспільних дисциплін, доцент; Науково-дослідний центр імені Антонія Годинки, керівниця. hires.laszlo.kornelia@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6526-6489.

Kornélia Hires-László, PhD. Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian University, Department of History and Social Sciences, associate professor; Antal Hodinka Research Centre for Linguistics, head of the research centre. hires.laszlo.kornelia@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0002-6526-6489.